

DOI: 10.36719/2663-4619/59/93-97

Sabina Əzim qızı Əzimova
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti
sabina_azimova25@mail.ru

ERKƏN NİKAH PROBLEMİNİN YARANMASINDA VƏ DAVAM ETMƏSİNDƏ GENDER BƏRABƏRSİZLİYİNİN ROLU

Xülasə

Baxmayaraq ki, dünyada erkən nikahın qarşısının alınması istiqamətində bir çox işlər görülmüşdür, bununla belə, təxminən hər üç saniyədə bir azyaşlı qız uşağının zorla evləndirildiyini nəzərə alsaq erkən nikah probleminin hələ də aktual olduğunu görmüş oluruq. Həm beynəlxalq sənədlərdə, həm ölkələrin milli qanunvericiliklərində qoyulan qadağalar problemin həllində rol oynayır, lakin kifayət eləmir. Bu baxımdan problemin adət-ənənələr və gender bərabərliyi ilə əlaqəsinin araşdırılması, gender bərabərliyinin erkən nikah probleminin yaranmasına və davam etməsinə təsirinin müəyyən edilməsi zərurəti doğurur.

Göründüyü kimi, əksər hallarda erkən nikah, düşüncə tərzinin, adət - ənənələrin nəticəsi olaraq ortaya çıxır. Məhz düşüncə tərzini gender stereotipləri yaradır, gender stereotipləri də gender rolları vasitəsilə dəstəklənərək gender bərabərsizliyini yaradır. Bu isə qızların təhsil almasında, iqtisadi, siyasi həyatda iştirak etməsində problemlər meydana gətirir və qızlar ailə işlərinə aid məxluq kimi diskriminasiya olunaraq erkən nikaha məruz qalır. Müvafiq olaraq, əksər hallarda, təhsilsiz, məlumatsız olan həmin qızlar gələcəkdə öz övladlarını da erkən evləndirir və erkən nikah problemi səbəbin nəticəyə, nəticənin səbəbə təsiri formasını alaraq bu şəkildə davam edir.

Açar sözlər: nikah, erkən nikah, bərabərsizlik, gender bərabərsizliyi, minimum yaş

The role of gender inequality in the emergence and persistence of the problem of early marriage

Summary

Thus, such a conclusion can be come in the end on this problem. Prohibitions in both international documents and national legislation of the countries play a role in solving the problem, but not enough. As can be seen, in most cases, early marriage is the result of traditions and ways of thinking. It is this way of thinking that creates gender stereotypes, and gender stereotypes create gender inequality by being supported by gender roles. This creates problems for girls' education, economic and political participation, and girls are discriminated against as domestic creatures and subject to early marriage. Accordingly, in most cases, these girls, who are uneducated and uninformed, marry their children early in the future and the problem of early marriage continues in this way, taking the form of cause-and-effect, and effect-and-cause.

Key words: marriage, early marriage, inequality, gender inequality, minimum age

Giriş

Nikah - ikitərəfli hüquq və öhdəliklər doğuran, əsas məqsədi ailənin qurulması və nəslin davam etdirilməsi olan bərbərhüquqlu, könüllü ittifaqdır. Nikaha girməyin əsas şərti həmişə qanunla müəyyən edilmiş minimum yaşa çatmaq olmuşdur. Minimum nikah yaşına çatmamış şəxslərin nikahı isə erkən nikahdır. Erkən nikahlar fiziki və psixoloji sağlamlıq, zorakılıq, təhsilsizlik, yoxsulluq kimi problemlərin yaranmasına səbəb olur. Erkən nikaha həm oğlanlar, həm qızlar məruz qalsa da, bu problem daha çox qız uşaqları üçün dezavantajlıq gətirir. Bu gün dünyada təxminən hər üç saniyədə bir azyaşlı qız uşağı evləndirilir. Bu isə problemin aktuallığını göstərir. Beynəlxalq ədəbiyyatda Minilliyin İnkişaf Hədəfləri (MİH) ilə erkən nikahlar arasında sıx şəkildə əlaqə yaradılır, bu evliliklərin mənfi nəticələrin ölkələrin hədəflərinə çatması istiqamətində ən əhəmiyyətli maneələrdən biri olduğu dilə gətirilir. Erkən nikahın səbəbləri arasında leqallaşdırma, yoxsulluq kimi amillər göstərsə də bu cür nikahların səbəblərinin kökündə ictimai qınaq, stereotiplərin təməlinə patriarxal ənənələr əsasında yaranan gender bərabərsizliyi dayanır. Gender bərabərliyi nədir? Erkən nikah probleminin yaranmasına və davam etməsinə necə təsir göstərir? Məqalədə məhz bu suallara cavab axtarılmış və erkən nikahın hələ də aktual problem olaraq qalmasının əsasında dayanan gender bərabərsizliyinin erkən nikahla əlaqəsinin rolu araşdırılmışdır.

Bir sıra vacib beynəlxalq insan hüquqları müqavilələrinin müddəalarına əsasən milli qanunvericilikdə fərdin nə vaxt və kiminlə nikaha girməyi və ümumiyyətlə nikaha girməməkdə seçim etmə hüququ və bu hüququn yerinə yetirilməsinə təminat verilməli olduğu öz əksini tapır. Bununla birlikdə, evlilik özlüyündə və ya məhdudiyətlər nəticəsində, insan hüquqlarının pozulması ola bilər, hansı ki, müəyyən şərtlər daxilində

evli şəxsə tətbiq edilə bilər. ÜST¹²-nin Avropa bölgəsindəki bütün üzv dövlətləri evlilik üçün minimum yaş həddini təyin edib və əksər ölkələrdə bu yaş həddi 18-ə bərabərdir. Bunun səbəbi, Uşaq Hüquqlarına Dair 1989 – cu il Konvensiyasına görə, 18 yaşınadək hər bir şəxsin uşaq sayılmasıdır. Bir çox ölkə, nikaha girən şəxslərin valideynlərinin razılığı ilə evlənməyin qanuni olduğu daha kiçik yaşı təyin edir, minimum nikah yaşının kişilər və qadınlar üçün fərqli olduğu ölkələrdə isə qadınlar üçün həmişə nikah yaş həddi azdır. Kişilər və qadınlar üçün fərqli evlilik yaşının müəyyən olunması ayrıseçkilikdir və gender bərabərsizliyini əks etdirir (8, c.4).

Erkən nikah, gender bərabərsizliyinin və insan hüquqlarının pozuntusunun nəticəsidir. Bu cür nikahlar, bir çox hallarda qanunvericiliyə baxmayaraq, adət-ənənələrin mənfi nəticəsi kimi ortaya çıxır. Belə ki, həm beynəlxalq qanunvericilikdə, həm Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nikah yaşı 18 yaş müəyyən edilmişdir. UNİCEF¹³ 18 yaşadək bağlanan nikahları, rəsmi və ya qeyri-rəsmi olmasından asılı olmayaraq gender bərabərliyinin və uşaq hüquqlarının pozulması kimi qiymətləndirmişdir. BMT İnsan Hüquqları Şurası uşaq, erkən və məcburi nikahlara qarşı 2013 – cü ildə Qətnamə qəbul etmiş və bu halı uşaq hüquqlarının pozulması kimi dəyərləndirmişdir. Bütün inkişaf etmiş ölkələr kimi Azərbaycan Respublikası da 1992 – ci il iyunun 12-də Uşaq Hüquqları Konvensiyası və həmin ildə də Qadınlara qarşı ayrı seçkilinin aradan qaldırılmasına dair Konvensiyası təsdiq etmiş və nikaha daxil olmaq üçün yetkinlik yaşını həm kişilər, həm qadınlar üçün 18 olaraq müəyyən etmişdir. Lakin eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, üzürlü səbəblər olduqda, istisna hallarda (nikaha daxil olanların valideynləri ölümcül xəstə olduqda, qız hamilə olduqda) nikaha daxil olmaq istəyən və nikah yaşına çatmamış şəxslərin yaşadıkları ərazinin müvafiq icra hakimiyyəti orqanı onların xahişi ilə nikah yaşının 1 ildən çox olmayaraq azaldılmasına icazə verə bilər (4, ss.6-7.). 1948 – ci il Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 16 – cı maddəsinə görə isə yetkinlik yaşına çatmış bütün kişilər və qadınlar heç bir məhdudiyyət qoyulmadan nikaha daxil olmaq hüququna malikdir. Eyni zamanda həmin maddənin ikinci bəndində qeyd olunub ki, nikah yalnız nikaha daxil olan hər iki tərəfin azad və tam razılığı ilə bağlana bilər. Nikaha daxil olan tərəflərin hər ikisinin azad və tam razılığı məsələsi əvvəlcədən mürəkkəb bir məsələdir və uşaqlara gəldikdə isə bu mürəkkəbliyə daha da artır. Qadınlara qarşı ayrı-seçkilinin ləğvi üzrə Komissiya öz tövsiyələrində qadınlara münasibətdə bu mövzuda dəqiq bir mövqe tutur: “Kişilər və qadınlar nikaha daxil olanda öz üzərinə vacib öhdəliklər götürürlər. Müvafiq olaraq, nikaha daxil olanlar tam yetkinliyə və hüquqi səlahiyyətə nail olana qədər nikaha icazə verilməməlidir” (8, cc.4-5.). Gender bərabərsizliyi erkən nikahın həm əsas səbəbi, həm də nəticəsidir. Əksər hallarda, erkən və məcburi nikahda qız həyat yoldaşı yaşda öz ərindən çox kiçikdir və evlilikdə daha az söz sahibidir. İnsan hüquqları baxımından erkən nikah qızlar üçün uşaqlıq və gənclikdən məhrumiyyət, məhdud şəxsi azadlıq və inkişaf imkanları, məhdud təhsil imkanları, öz sağlamlığını qorumaq hüququnun məhdudlaşdırılması, o cümlədən reproduktiv sağlamlıq, həmçinin psixoloji rifah hüququnu məhdudlaşdırmaq kimi ciddi problemlərlə bir-birinə bağlıdır. Eyni zamanda gender bərabərsizliyinə əsaslanaraq nikaha daxil olan kiçik qızların həyat yoldaşı tərəfindən zorakılığın müxtəlif növlərinə məruz qalma və bu vəziyyətdə özünü istismardan qorumaq üçün heç bir tədbir görməməsi ehtimalı, yəni qızların özünü müdafiə edə bilməməsi ehtimalı da yüksəkdir.

Qeyd olunduğu kimi, yetkinlik yaşına, yəni 18 yaşına çatmayan şəxslərin nikahı erkən nikah hesab olunur. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 10-cu maddəsinə görə 18 yaşdan aşağı olan şəxslərin arasında evlilik qanun pozuntusudur və Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 152-ci maddəsinə əsasən həmin şəxslər cinayət məsuliyyətinə cəlb olunur. Eyni zamanda 176 (1.1) maddəsinə görə qadını nikaha məcbur etmə 2000 manatdan 3000 manatadək miqdarda cərimə və ya 2 ilədək azadlıqdan məhrum etmə, eyni əməlləri nikah yaşına çatmayan şəxs barəsində törətməyə görə isə 176 (1.2) maddəsi ilə 3000 manatdan 4000 manatadək cərimə və ya 4 ilədək azadlıqdan məhrum etmə cəzaları tətbiq edilir (4, s.7.). Beləliklə, 18 yaşdan aşağı olan nikah, həm ölkəmizin qanunvericiliyinə, həm beynəlxalq hüquqa zidd olduğu üçün “nikah” kimi müəyyən etməyin özü də ixtilaf yaradır.

Gender sözünü ilk dəfə qadınların və kişilərin bioloji və sosial xarakterlərini təsvir etmək üçün Ann Oakley tərəfindən istifadə edilmişdir. O, genderin təsnifatını belə vermişdir: İnsanlar dişi və erkək doğulurlar, qız və oğlan kimi böyüməyi öyrənirlər, qadın və kişi kimi yetişirlər. Gender qadın və kişinin bioloji fərqliliklərindən çox onların sosial olaraq fərqlilik göstərmələri ilə meydana gələn bərabərsizliklərə aiddir (1. s.13.). Qadınların fəaliyyət proqramı olan Pekin Platformasında gender “cinsi xüsusiyyətləri nəzərə alan elm” kimi xarakterizə olunur. Pekin Bəyannaməsinin 3-cü Platformasında deyilir: “bütün dünyada

¹² ÜST (*Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı*) - Səhiyyə təşkilatlarının beynəlxalq əlaqələrini təmin edən, dünya əhalisinin sağlamlığı ilə əlaqədar problemlərin həllinə çalışan BMT-nin ixtisaslaşmış qurumlarından biri

¹³ UNİSEF (ing. *United Nations International Children's Emergency Fund; azərb. BMT-nin Uşaq Fondu*) - 1954-cü ildə uşaq hüquqlarının qorunması üçün qurulmuş təşkilat

gender bərabərliyinə nail olmaqla bağlı qadınların qarşısında qoyulan məsələlər ancaq kişilərlə tərəf-müqabilik əsasında həll oluna bilər”(2. s.9.). Pekin Bəyannaməsi və Fəaliyyət Platforması qızlara xüsusi diqqət yetirmiş, dəfələrlə erkən və məcburi nikahlara istinad etmiş və erkən nikahları dünyada qızların qarşılaşdığı mühüm problemlərdən biri hesab etmişdir.

Gender stereotiplərin səbəb olduğu və gender rolları vasitəsilə dəstəkləndiyi gender bərbərsizliyi, cinsə görə diskriminasiya erkən nikahların mövcud olmasının, xüsusilə, oğlanlarla müqayisədə daha çox qızların erkən nikaha məruz qalmasının əsas səbəbidir. Gender bərabərsizliyi və erkən nikah kimi zərərli təcrübələr diskriminasiyaya əsaslanan normalar və stereotiplər əsasında yaranır. Normalar və stereotiplər sadəcə fikirlər olsa da güclü dağıdıcı qüvvə ola bilər. Stereotip bəsitləşmiş, adət halına keçmiş düşüncə tərz, davranış nümunəsidir. Gender stereotipləri qadın və kişilərin həyatda özlərini necə aparmalı olduqlarına dair cəmiyyətdə tərtib edilmiş, ümumiləşmiş təsəvvürlərdir. Məsələn: kişi və qadın stereotiplərinə nümunə olaraq “kişilər üçün məntiqlik, təfəkkürün mücərrədliyi, şüurluluq, hökmlənlik, müstəqillik, fərdiyyətlik, radikalizm xasdır, qadınlar üçün isə bütün sadalananların əksi yəni, intuitivlik, təfəkkürün konkretliliyi, şüursuzluq, təcəllik, yaxınlıq, kollektivçilik, konservatizm xasdır”. İnsanların təhtəşüründə instiktiv olaraq bu kimi bir çox stereotiplər mövcuddur. Onlar insanın davranışında, həyat tərzində özünü göstərməklə, insanın normal yaşayışına mane olur. Belə ki, körpə yaşından uşağa nəyi etmək, nəyi etməmək, özünü necə aparmalı və necə hərəkət etməli olduğu təlqin edilir. Cəmiyyətin rəyi əsasında formalaşmış qaydalar ənənəvi rollarla müəyyən edilir və sonradan formasını dəyişərək müxtəlif stereotiplərə çevrilir. Məsələn: stereotiplərdən irəli gələn oğlan uşağı üçün formalaşmış ənənəvi rollar: oğlanlar - dava etməyi bacarmalı, söyüş söyməli, qızları döyməli, küçədə, evdə sərbəst hərəkət etməli, öz fikirlərini, etirazlarını, açıq şəkildə bəyan etməlidir. Oğlanlar üçün hər bir hərəkət bağışlanandır. Stereotiplərdən irəli gələn qız uşağı üçün formalaşmış ənənəvi rollar: qızlar – ağılamalı, yalnız gəlinciklə oynamalı, körpə yaşından ev işləri ilə məşğul olmağı bacarmalı, evdən kənara çıxmamalı, sözbəxan olmalıdır. Qızlar səhv buraxa bilməz. Bu cür stereotiplər əsasında davranmaq qızların həyat tərzinə çevrilərək normal yaşayışına mane olur. Gender rolu dedikdə müəyyən olunmuş sosial təlimatların, davranışların yerinə yetirilməsi kimi anlaşılır. Cəmiyyət üçün əhəmiyyət kəsb edən, uşaq və qadın problemlərindən biri olan erkən nikahlar, gender rolları baxımından qadınların duyğu və düşüncələrinin basdırıldığı, qadın - kişi arasındakı əlaqələrin sosial və mədəni faktlar təməlinə qurulduğu bir hərəkət olaraq ifadə edilir (7). Gender rolları kontekstində patriarxal və ənənəvi cəmiyyət quruluşlarının qadın və kişilərdən gözlədikləri rollar fərqlidir. Həqiqətən gender rolları, qadınlığın və kişiliyin mədəni gözləntilərini də əhatə edəcək şəkildə ictimai mühitlərdə ifadə edilmiş şəkildir. Buna görə, gender rolları, içində olan cəmiyyət daxilində qadın və kişilərin rol və məsuliyyətlərini və necə davranmaları lazım olduğunu ortaya qoyur. Hər nə qədər gender rolları cəmiyyətdən cəmiyyətə fərqlilik göstərsə də ümumiyyətlə gender rolları kişilərə nəzərən daha çox qadınlara münasibətdə dezavantajlılıq mənasını verir.

Qısaı içində yaşanan cəmiyyətin sosial-mədəni xüsusiyyətləri və patriarxal zehniyyət çərçivəsində erkən nikahla birlikdə qadın-kişi arasındakı gender bərabərsizliyi daha da artır və qadınlar rol və məsuliyyətlərin paylaşması nöqtəsində iqtisadi istismara uğrayaraq ikinciləşdirilir.

Hər bir sosial təbəqədə və ya sinifdə görülə bilən erkən nikah problemi az inkişaf etmiş ölkələrdə daha çox yayılmışdır. Sosial və mədəni təsirlər, dini səbəblər, təhsilin aşağı səviyyəsi, iqtisadi bərabərsizlik, yoxsulluq ən əsas da gender bərabərsizliyi kimi faktorlar erkən evliliyin səbəbləri arasında yer alır (7) Gender bərabərsizliyi ilə erkən nikah məsələsi bir – biri ilə sıx bağlıdır. Bu özünü ailələrdə cinslərə görə ayrı seçkilikdə biruzə verir. Cinsiyyəti öyrənilən körpə qızdırsa ona çəhrayı paltar və əşyalar alınır, oğlandırsa mavi rəngdə paltar və əşyalar alınır. “Rənglə eyniləşdirmə” uşağın doğulduğu gündən bəri davam edir. Bunun xaricində, uşaqlara alınan oyuncaqlar da onların cinsiyyət rollarını mənimsəmələrində əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, qız uşaqlarına gəlinciklər, mətbəx alətləri kimi oyuncaqlar alınarkən, oğlanlara avtomobil, təmir vəsaitləri kimi oyuncaqlar alınır və bu şəkildə qız uşaqlarının ev daxili rolları kişilərin isə ev xarici mexaniki rolları mənimsəmələri təmin edir (6, s.76) Gender bərabərsizliyinin yaratmış olduğu ayrı-seçkiliyin nəticəsində qız uşaqlarının “gözü açılmadan” evləndirilməsinin lazım olduğu düşünülür. Xüsusilə gənc qızların yetkin dövrdə böyümə və inkişaf müddəti içində “aşiq ola biləcəyi”, evlənəcəyi həyat yoldaşından olan gözləmələrini təyin edə biləcəyi ya da gözləmələrinə çata bilmək üçün müqavimət göstərə biləcəyi kimi bir qəbula sahib olan ənənəvi cəmiyyətlər erkən evlilikləri hüquqi olaraq qanuniləşdirməsələr də ictimai olaraq “qanuniləşdirməyə” çalışır. Baxmayaraq ki, həm qızlar, həm də oğlanlar erkən nikaha məruz qalırlar erkən yaşda evlənən qızlar oğlanlara nisbətən daha çoxdur. Ənənə adı altında qanuniləşdirilən və təbii hala gətirilən erkən nikahlar gender bərabərsizliyinin ən bariz nümunələrindən biridir. Bu, artıq qeyd olunduğu kimi, qadınların cəmiyyətdəki mövqeyi ilə əlaqədardır. Məsələn patriarxal cəmiyyət quruluşuna sahib bir çox cəmiyyətdə oğlanları soyun davamı olaraq görülərkən qız uşaqları erkən yaşda evləndirilərək onlardan uşaq

yaşda ana olmaları və ev daxili rolları boynuna götürmələri gözlənilir. Maraqlıdır ki, erkən nikahı dəstəkləyən ailələrin öz adətlərində əksər hallarda erkən nikah halları mövcud olur (4, s.105).

Erkən nikahlarda gender rollarının və nəticədə gender bərabərsizliyinin necə qurulması vacib bir məsələdir. Patriarxal cəmiyyət içərisində ictimai quruluşun qız uşaqlarından gözlədikləri prioritetli rolun yaxşı bir həyat yoldaşı və ana olmaları istiqamətində olması səbəbindən ənənəvi iş bölgüsündə də qız uşaqlarından ev işləri və uşaqlarla maraqlanmaları, kişilərdən də evin dolanışığını təmin etmələri gözlənilirdi üçün kişilər təhsil və məşğulluq imkanlarına istiqamətləndirilərkən qız uşaqlarına təqdim edilən alternativlər məhduddur, qız uşaqları evliliyə istiqamətləndirilir.

Dünyadakı erkən nikahların səbəblərini nəzərə alsaq, onların ölkədən-ölkəyə fərqləndikləri görünür. Bununla birlikdə, ümumi müqayisə onu göstərir ki, erkən nikahlar daha çox ənənəvi bir ötürmədir və daha patriarxal bir quruluşa sahib olan cəmiyyətlərdə mövcuddur. İnsanların inkişafı onların cins və ya gender mənsubiyyətinə əsasən məhdudlaşdırılmamalıdır. Hal-hazırda global miqyasda və eləcə də dünyanın ayrı-ayrı bölgələrində gender bərabərsizliyinin nəticəsində milyonlarla insanın inkişafı məhdudlaşdırılır. Hər il dünyada on milyondan çox qız uşağı 18 yaşından tez evlənir. Bu təxminən ayda 833 333, həftədə 192.307, gündə 27 397 və ya təxminən hər üç saniyədə bir qız deməkdir (8, c.12.). Gender bərabərliyinə nail olmasında əhəmiyyətli bir irəliləyiş olmadan erkən nikah kimi zərərli təcrübələrin aradan qaldırılmasında irəliləyiş çox yavaş olacaq.

Genderin ehtiva etdiyi rollar qadın və kişilər arasında həyatın hər sahəsində fərqlilik yaradır və bərabərsizliklərə səbəb olur. Bu vəziyyət ümumiyyətlə bütün cəmiyyətə təsir göstərir və cəmiyyətin demokratikləşməsinin və inkişafının qarşısını alır. Beynəlxalq gender bərabərsizliyi indeksinə əsasən, siyasət, iqtisadiyyat, təhsil, sağlamlıq və uzunömürlülük sahəsində gender bərabərliyinə nail olan ölkələr inkişaf etmiş ölkələr hesab edilir. İdarəetmədə bu amilləri nəzərə alan, gender şərtlərinə əməl edən ölkələrdə erkən nikah və digər gender bərabərsizliyi probleminin artması qeyri-mümkündür. Təsadüfi deyildir ki, dünyada gender bərabərliyinin aşağı səviyyədə olduğu bölgələr olan Afrika, Cənubi Amerika, Mərkəzi və Cənubi Asiya eyni zamanda dünyada erkən nikahların ən geniş yayıldığı ərazilərdir (4, s.104). Belə müqayisə bizə onu deməyə əsas verir ki, gender bərabərsizliyi ilə erkən nikah məsələsi bir - biri ilə birbaşa bağlıdır. Ölkəmizdə də gender bərabərliyinin təmin olunması dövlətin prioritet sahələrindəndir. Bunu, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin gender bərabərliyi barədə dediklərində də görmək olar: “Gender bərabərliyi müasir dövrdə demokratik cəmiyyətin inkişafının və insan hüquqlarının qorunmasının əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında milli qanunvericilik qadınların hüquq bərabərliyini təmin edərək hər cür ayrı-seçkiliyin qarşısını almağa xidmət göstərir, gender məsələləri ilə bağlı dövlət siyasəti isə, qadınların bərabər imkanlarının gerçəkləşdirilməsinə yönəlmişdir. Azərbaycan təhsili və səhiyyəsinə aparıcı mövqelər tutan qadınlarımız ölkəmizin siyasi, sosial və ictimai həyatının bütün sahələrində fəal iştirak etməklə, real gender bərabərliyinə nail olunması üçün öz qüvvələrini əsirgəmirlər” (9). Bu əsasda Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında Konvensiyaya uyğun olaraq 2006-cı ilin oktyabrın 10-da “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyi haqqında” Qanun qəbul olunmuşdur. Qanuna əsasən gender bərabərliyinin məqsədi cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmaqla, kişi və qadınlara ictimai həyatın sosial, iqtisadi, siyasi, mədəni və digər sahələrində bərabər imkanlar yaratmaqla bərabərliyin təminatıdır (5. s.163.). Gender bərabərliyi cinslərin hüquq bərabərliyi və bu hüquqların reallaşdırılması üçün bərabər imkanlar və sosial vəziyyətin bərabərliyidir. Hüquq sistemi normal olan dövlətlərin əksəriyyətində kişilərin və qadınların hüquq bərabərliyi qanunvericilik səviyyəsində təsbit olunmuşdur. Lakin bir sıra dövlətlərdə insanların, xüsusilə kişilərin şüurunda, ictimai münasibətlərdə qadının durumuna bərabər yanaşma təyin olunmayıb. Bu da təbii ki, tarixən formalaşmış kişilərin üstünlük statusunu əldən verməmə istəyindən qaynaqlanır. Ölkəmizdə gender bərabərliyinin təmin olunması ilə bağlı müddəalar Ailə və Əmək məcəllələrində öz əksini tapmışdır. Dövlətimiz erkən nikahların qarşısının alınması üçün gender bərabərsizliyi kimi mənfi hallarla mübarizə aparsa da hələlik əhəmiyyətli nəticə əldə olunmayıb. Belə ki, Azərbaycanda 2011 – ci ildə qeydə alınmış 88145 nikahdan 5138 – i 18 yaşınadək olan qızlarla olan nikahlardır. Bu təxminən ümumi nikahların 6 faizini təşkil edir. Qeydə alınan rəsmi nikahların hər 17-ci nikahı 18 yaşına kimi olan qızların payına düşür. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, Azərbaycanda 20-29 yaşlı 100 min qadın 18 yaşına çatmamış, 7 min qadın isə 15 yaşına çatmamış nikah qurub. Qadınların 1/3 hissəsindən çoxu (50 yaşadək) 18 yaşına çatmamış ailə qurub (3. s.129). Buna görə də gender bərabərliyini təmin edərək erkən nikahların qarşısının alınması üçün xüsusi tədbirlərin görülməsinə ehtiyac var.

Mövcud qanunların məzmunu insan haqlarına bağlılıq baxımından gücləndirilməli və bu qanunlar lazımı qaydada tətbiq olunmalıdır, erkən nikahın nəticələrindən əziyyət çəkən və bu nikahdan yayınmaq və ya belə nikahdan azad olmaq istəyən qızlar üçün isə tibbi və sosial dəstəyi təmin edən xüsusi sistemin yaradılması

zəruridir. Bununla birlikdə erkən nikahların səbəbi olan gender bərabərsizliyi problemin həlli ilə məşğul olmaq, qızlara öz potensialını inkişaf etdirmək üçün imkan yaratmaq, qızları - yeniyetmələri məktəb sistemində saxlayaraq müdafiə etmək və kömək etmək üçün investisiya qoymaq vacibdir. Həm də cəmiyyətin bütün təbəqələrində evlilik probleminin erkən nikahın gətirib çıxara biləcəyi çoxsaylı mənfi nəticələrin açıq şəkildə müzakirə edilməsi üçün sırf özəl (ailə) bir sahədən ictimai sahəyə keçməsi üçün addımların atılması vacibdir çünki, bu nəticələr nikaha girənlərin hər ikisinə toxunduğu kimi, ailə və bürövlükdə cəmiyyətə də toxunur.

Nəticə

Beləliklə, qeyd olunan məsələ ilə bağlı sonda belə bir nəticəyə gəlmək olar. Həm beynəlxalq sənədlərdə, həm ölkələrin milli qanunvericiliklərində qoyulan qadağalar problemin həllində rol oynayır, lakin kifayət eləmir, göründüyü kimi əksər hallarda erkən nikah adət - ənənələrin, düşüncə tərzinin nəticəsi olaraq ortaya çıxır. Məhz düşüncə təzi gender stereotipləri yaradır, gender stereotipləri də gender rolları vasitəsilə dəstəklənərək gender bərabərsizliyini yaradır. Bu isə qızların təhsil almasında, iqtisadi, siyasi həyatda iştirak etməsində problemlər meydana gətirir və qızlar ailə işlərinə aid məxluq kimi diskriminasiya olunaraq erkən nikaha məruz qalır. Müvafiq olaraq, əksər hallarda, təhsilsiz, məlumatsız olan həmin qızlar gələcəkdə öz övladlarını da erkən evləndirir və erkən nikah problemi səbəbin nəticəyə, nəticənin səbəbə təsiri formasını alaraq bu şəkildə davam edir.

Ədəbiyyat

1. Ağayeva K.C. Azərbaycanca gender məsələləri. Bakı: "Tuna" şirkəti, 2014 - 416 səh.
2. Abasov Ə.S., Mirzəzadə R.S. Genderə giriş. Bakı: "Gender və İnsan Hüququ" Araşdırma Birliyi (GİHAB), 2004 - 120 səh.
3. Həsənov R.M. Sosial siyasət. Bakı: "AVROPA" nəşriyyatı, 2016 - 310 səh.
4. Məmmədov R.T. Erkən evlilik probleminin araşdırılması və ondan çıxış yolları. Bakı: "Servis AZ" MMC-nin mətbəəsi, 2018 - 159 səh.
5. Rəcəbli H.M. Azərbaycan Respublikasının sosial müdafiə sistemi. Bakı: "MBM", 2012 - 408 səh.
6. Tan Eren, Gizem. Erken Evliliği Deneyimleyen Kadınların Evliliğe İlişkin Düşüncelerinin Sosyo-Kültürel Temeli: Ardahan Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.- 281 s
7. Toplumsalın doğallaştırılması: Erken evliliklerde toplumsal cinsiyet algısı/ M.T.Uysal, G.T.Eren, E. Şimşək; SDÜ FEN-ədəbiyyat fakültesi sosial bilimler dergisi, ağustos 2019, sayı: 47, ss. 196 - 220
8. Nihlén A. Yordi I.A. Ранний брак: причина и следствие гендерного неравенства и нарушение прав человека. Entre Nous. №76, 2012, С. 4-5

İnternet resursu

9. Azərbaycanda qadınların iqtisadi və sosial hüquqları. Yaddaş kitabçası https://www.undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/Gender/AZ_Economic%20and%20Social%20Rights_az.pdf

Rəyçi: dos. E.Bayramzadə

Göndərilib: 30.10.2020

Qəbul edilib: 01.11.2020